

Asia: VN/20307/2025

Lausuntopyyntö hallituksen esityksestä työkyvyttömyyseläkkeen ja työansioden yhteensovittamista koskevaksi lainsäädännöksi (ns. joustomalli)

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Omaishoitajaliitto kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä työkyvyttömyyseläkkeen ja työansioden yhteensovittamista koskevaksi lainsäädännöksi. Omaishoitajaliitto pitää eläketurvan ja sosiaaliturvan uudistamista hyvin tärkeänä. Omaishoitajaliitto suhtautuu myös myönteisesti siihen, että jokaiselle tarjottaisiin mahdollisuutta tarjota työmarkkinoiden käyttöön olemassa olevaa työkykyään.

Olemme kuitenkin huolissamme lainvalmistelun yleistyvistä tavasta poiketa kuulemisaikojen suositajoista kevyin ja epäselvin perustein. Vaarana on, että tärkeitä huomioita ei ehditä tekemään tai esittämään annetussa ajassa, jolloin lainvalmistelun laatu ja oikeusvarmuus voivat vaarantua.

Uudistuksessa on linjattu, että omaishoidon palkkiota ei oteta huomioon tulona työkyvyttömyyseläkkeen tulo rajoissa. Tämä on tervetullut, oikeasuuntainen ja tarkoituksenmukainen linjaus. Omaishoitajaliitto toivoo, että nyt esitetyssä luonnoksessa esitetty omaishoitoystävällinen tulkinta ulotettaisiin myös muihin työkyvyttömyyseläkkeiden perusteisiin kuten työtapaturma- sotilastapaturma-, liikennevakuutus- ja potilasvakuutusjärjestelmiin, vaikka esitys ei muilta osin koskisikaan näitä järjestelmiä. Esittelemällämme tarkennuksella vahvistettaisiin omaishoitajien yhdenvertaisuutta ja edellytyksiä toimia omaishoitajina. Koska omaishoito on kustannustehokas hoidon järjestämistapa, on todennäköistä, että omaishoitoystävällinen sosiaaliturvajärjestelmä myös hillitsisi kasvavaa tarvetta tuottaa sosiaali- ja terveyspalveluja nopeasti ikääntyvässä yhteiskunnassamme.

EHDOTUKSEN KESKEINEN SISÄLTÖ

Esityksen uusi malli korvaisi aiemman ns. eläkkeen lepäämään jättämiseen perustuvan järjestelmän. Nykyjärjestelmässä eläkkeen voi jättää lepäämään vähintään 3 kuukaudeksi ja enintään 2 vuodeksi kerrallaan. Kun eläke jätetään lepäämään, eläkkeen maksu keskeytetään kokonaan, mutta eläkkeensaaja on voinut saada hoitotukea korotettuna ylimmän vammaistuen mukaisesti (v. 2026 n. 499e/kk). Kun esityksen mukaan eläke ei välttämättä vähene joustomallissa ollenkaan, on katsottu,

että ylimmän vammaistuen maksamiseen perustuvalla kompensatiolla ei enää ole nykyisiä perusteita eikä tarvetta.

Ehdotetussa mallissa eläkkeensaajan työansioihin sovellettaisiin kalenterikuukausikohtaista suojaosaa. Jos kalenterikuukauden työansiot eivät ylittäisi suojaosan määrää, ne eivät vaikuttaisi eläkkeen maksamiseen. Lisäksi säädettäisiin kalenterivuosi-kohtaisesta määrästä (ns. jousto), jonka suuruiseksi kalenterivuoden ajalta yhteen laskettavat suojaosan ylitykset enintään voisivat nousta ilman, että eläkkeeseen tehtäisiin työansioiden vuoksi vähennyksiä. Suojaosan ylitykset vähentäisivät maksettavan eläkkeen määrää ylityksen osuudella vasta sen jälkeen, kun joustoa ei enää olisi jäljellä. Vähennyksen säädettäisiin kohdistuvan suojaosan ylitystä seuraavan toisen kalenterikuukauden eläkkeeseen. Siltä osin kuin vähennystä ei poikkeuksellisesti olisi mahdollista tehdä säädettynä ajankohtana – esimerkiksi eläkkeen pienennyttyä tai lakattua – vähennettävä määrä perittäisiin takaisin, jollei se olisi alle laissa säädetyn 150 euron rajan. Eläkkeen ja työansioiden yhteensovitus tehtäisiin kalenterikuukausittain. Esityksen mukaan eläkkeensaajalle annettaisiin yhteensovituksesta valituskelpoinen päätös ajanjaksolta, jona eläkettä olisi yhteensovituksen vuoksi vähennetty. Päätös annettaisiin pääsääntöisesti kerran vuodessa. Mikäli työansiot ylittäisivät suojaosat yhtäjaksoisesti vähintään 12kk ajalta, johtaisi tämä muutoksiin eläketurvassa tai eläkkeen lakkauttamiseen.

OMAISHOITAJIA ERITYISESTI KOSKEVA SISÄLTÖ:

PALKKIOT ON RAJATTU ULOS HUOMIOITAVISTA TULOISTA

”Yhteensovituksessa huomioitaisiin työansioina eläkkeensaajan työeläkelakien mukaiset työansiot lukuun ottamatta omaishoidon tuesta annetun lain perusteella maksettavaa hoitopalkkiota. Omaishoidosta maksettavan palkkion jättämistä yhteensovituksen ulkopuolelle on pidettävä kohtuullisena, koska omaishoidossa ei ole kyse ansiotarkoituksessa tehtävästä työstä.” (s. 31 HE-luonnos)

OMAISHOITAJALIITON TARKEMMAT HUOMIOT

OMAISHOIDON PALKKION HUOMIOTTA JÄTTÄMINEN ELÄKKEEN SOVITTAMISESTA ON TARKOITUKSEN MUKAISTA

Omaishoitajaliitto pitää hyvin tervetulleena ja johdonmukaisena esitystä siitä, että omaishoidon tuen palkkiota ei huomioida ansiotuloissa, koska kyseessä ei ole ansaintatarkoituksena tehtävä työ. Linjaus on tärkeä omaishoitajien aseman kannalta sekä omaishoidon edellytysten turvaamiseksi. Omaishoidon tuen palkkion tulisi olla etuoikeutettua tuloa, joka ei vähennä muuta sosiaaliturvaa, ja tämän periaatteen tulisi ulottua laajasti koko sosiaaliturvajärjestelmään. Omaishoitajaliitto on myös aiemmin ottanut kantaa asiaan puolesta (<https://omaishoitajat.fi/wp-content/uploads/2025/11/Kannanotto-omaishoidon-tuen-palkkio-etuoikeutetuksi-tuloksi.pdf>)

Työkyvyttömyyteen perustuvaa eläkettä voidaan maksaa myös työtapaturma-, sotilastapaturma-, liikennevakuutus- ja potilasvakuutusjärjestelmistä. Luonnoksen mukaan tämä esitys ei koske näitä järjestelmiä. Omaishoitajaliiton tietoon on tullut neuvonnan kautta työtapaturmaeläkkeeseen liittyviä tapauksia, joissa työkyvyttömyyseläkkeitä on leikattu tai pyritty leikkaamaan pelkästään tulorekisteritietojen perusteella, koska siellä on näkynyt omaishoidon maksetut palkkiot. Käytäntö on ongelmallinen sekä yksilön sosiaaliturvan että oikeusturvan kannalta. Omaishoitoa edellyttäneen elämäntilanteen perusteella on voitu leikata eläkettä, vaikka todellista työkyvyn kohentumista ei ole

tapahtunut. Vaikka asiakaslain 5 § edellyttää kertomaan vaihtoehtoista ja seurauksista ymmärrettävällä tavalla asiakkaalle, on syytä epäillä, että sosiaaliturvan ja eläketurvan yhteensovittamisen kysymyksissä on todennäköisesti esiintynyt puutteita. Vaikka yhteiskunnalle tämä on hyvin marginaalinen ilmiö, voi oikeudenmenetys yksilölle olla huomattava ja epäilemättä. Taustalla on voinut olla kokemus siitä, että on joutunut omaishoitajaksi olosuhteiden pakosta, koska tilanteeseen ei ole ollut tarjolla sopivia hoivavaihtoehtoja, jotka julkisen hoivan kuulusi järjestää. Yleisenä huomiona todettakoon myös, tutkitusti omaishoito vaikuttaa negatiivisesti erityisesti omaishoitajien mielen hyvinvointiin ja siten heikentää terveyttä. (Ks. esim. <https://www.duodecimlehti.fi/xmedia/duo/duo19051.pdf>)

Jos yksilö on ollut tietoinen oikeuksistaan ja puolustanut niitä, hän on voinut saada tämän kohtuuttoman heikennyksen korjattua, mutta kaikilla ei ole siihen riittävästi tietoa tai voimavaroja. Myös yhdenvertaisuuden kannalta olisi tarkoituksenmukaista, että tämä epäkohta korjattaisiin järjestelmätasolla, eikä yksittäisten oikaisupyyntöjen kautta. Olisi syytä selvittää esimerkiksi rekisteritietoihin nojautuen tällaisissa tilanteissa olevien omaishoitajien määrä sekä tieto siitä, kuinka pitkään omaishoitotilanteet – ja omaishoidon palkkioiden maksut – ovat jatkuneet. Jos selviää, että omaishoitotilanteet kestävät yleensä vain lyhyen aikaa, pitkäaikaisten heikennysten kielteiset vaikutukset oikeudenmenetyksinä korostuvat entisestään.

Omaishoitajaliitto toivoo, että luonnoksessa esitetty omaishoitoystävällinen tulkinta ulotettaisiin myös muihin työkyvyttömyyseläkkeiden perusteisiin, vaikka esitys ei muilta osin koskisi näitä muita järjestelmiä. Työtaturmaeläkejärjestelmän lisäksi tämä näkökuluma olisi syytä huomioida myös sotilastaturma-, liikennevakuutus- ja potilasvakuutusjärjestelmistä. Tällä esittelemällämme muutoksella vahvistettaisiin omaishoitajien yhdenvertaisuutta ja vahvistettaisiin edellytyksiä toimia omaishoitajina. Tämä olisi yhdenvertaista ja koskisi varsin pientä henkilömäärää. Esimerkiksi vuonna 2024 vahvistettiin vain yhteensä 150 uutta tapaturmaeläkettä. (Lähde: <https://www.tyotaturmatieto.fi/julkaisu/tyotaturmatietopalvelu/4042>)

24 KUUKAUDEN SÄÄNTÖ TULEE ILMAISTA SELVEMMIN

Ehdotus vaatii myös joiltakin osin selkeyttämistä lain soveltamisen kannalta. Esimerkiksi 24 kuukauden sääntö on jossain määrin epäselvä: ”Pykälän 3 momentissa säädettäisiin erikseen siitä, että jos täysi työkyvyttömyyseläke muutetaan 48 §:n 1 momentin nojalla osatyökyvyttömyyseläkkeeksi, kuten käy suojaosan yhtäjaksoisten ylitysten jatkuttua 12 kalenterikuukauden ajan tai jos osatyökyvyttömyyseläke lakkaa, kuten käy suojaosan ylitysten jatkuttua välittömästi täyden työkyvyttömyyseläkkeen osatyökyvyttömyyseläkkeeksi muuttamisen jälkeen yhtäjaksoisesti 12 kalenterikuukauden ajan *tai muutoin niiden jatkuttua yhtäjaksoisesti 24 kalenterikuukauden ajan*, eläkkeen muuttamiseen tai lakkauttamiseen johtavista suojaosan ylityksistä ja niiden perusteista annetaan päätös siltä osin kuin sitä ei ole aiemmin annettu.” (s. 67)

MUUT HUOMIOTA – LAINVALMISTELU JA OIKEUSTURVA

Koska annettu lausuntoaika on huomattavan lyhyt (2 viikkoa), ei Omaishoitajaliitto ole voinut arvioida tämän perusoikeus- ja sosiaaliturvan kannalta herkän ja keskeisen lainsäädäntömuutoksen vaikutuksia kaikilta osin. Esimerkiksi puutteellisten digivalmiuksien vuoksi johtuvat mahdolliset tietokatkot ja näiden vaikutus sosiaali- ja oikeusturvaan huolestuttavat, kun pääosa päätöksistä toimitetaan vain suomi-fi-palvelun kautta. Tämä koskee erityisesti ihmisiä, joiden kyvyt toimia digitalisoituneessa yhteiskunnassa ovat heikentyneet tai rajalliset. Tätä voisi ennaltaehkäistä sillä,

että keskeiset päätökset toimitettaisiin edelleen myös kirjeitse kotiin. Tällöin myös läheiset ja omaiset voisivat todennäköisemmin olla avuksi päätöksen ymmärtämisessä ja tarvittaessa puolesta-asioinnissa.

Luonnoksessa lähtökohtana on se, että eläkkeen ja työansioiden yhteensovittamisesta ehdotetaan säädettävän täsmällisesti siten, että työeläkelaitoksille ja Kelalle ei jäisi yhteensovittamisessa harkintaa. Omaishoitajaliitto kuitenkin peräänkuuluttaa riittävän harkinnan mahdollistamista tilanteissa, joissa ihmisarvoinen elämä voisi vaarantua tai joissa harkintaa tarvittaisiin kohtuuttomien seurausten välttämiseksi.

Omaishoitajaliitto tarjoaa mielellään asiantuntemustaan uudistuksen jatkovalmistelussa omaishoitoon liittyvissä kysymyksissä.

Vartio Elias
Omaishoitajaliitto ry